

GEMEENTE
LOPIK

Rekenkamer Lopik

Nota van Bevindingen

Rekenkameronderzoek

Toegankelijkheid van de stemlokalen

Een onderzoek naar de toegankelijkheid van de stemlokalen voor mensen met een lichamelijke beperking tijdens de verkiezingen voor de Tweede Kamerverkiezing op 22 november 2023.

Definitieve versie na ambtelijk wederhoor

Rekenkamer Lopik, 2 april 2024

Colofon

© Rekenkamer Lopik, 2024

drs. R.J.F. Paulussen (voorzitter)

T. Siermann Msc (lid)

M. van den Berg (lid en tegenlezer)

Dit onderzoek is uitgevoerd door:

Rob Paulussen

Tijmen Siermann

Stephan Meijers (extern onderzoeker)

Email: paulussen@mailrekenkamer.nl

Inhoudsopgave

1. Aanleiding	1
2. Vraagstelling.....	1
3. Onderzoeksdoel en afbakening	1
4. Aanpak.....	2
5. Bereikbaarheid	3
6. Betreedbaarheid.....	7
7. Bruikbaarheid.....	11
8. Totaalbeeld	13
9. Informatievoorziening aan kiezers	15
10. Organisatie, instructies en evaluatie van de verkiezingen	19
11. Informatievoorziening aan de gemeenteraad	20
12. Verantwoording methoden van onderzoek	20
Bijlage 1 Bronnen.....	23
Bijlage 2 Overzicht stemlokalen en locaties	25

1. Aanleiding

Op 22 november 2023 vonden vervroegde verkiezingen voor de Tweede Kamer plaats. De rekenkamer Lopik heeft besloten om op die verkiezingsdag onderzoek te doen naar de toegankelijkheid van stemlokalen voor kiezers met een lichamelijke beperking.

De Kieswet bepaalt dat alle stemlokalen toegankelijk moeten zijn voor mensen met een lichamelijke beperking. Ligging en inrichting moeten zodanig zijn dat kiezers met lichamelijke beperkingen zoveel mogelijk hun stem zelfstandig kunnen uitbrengen.

Wanneer een stemlocatie niet toegankelijk is of gemaakt kan worden, moeten burgemeester en wethouders de raad hierover onder opgaaf van redenen informeren (“pas toe of leg uit principe”).¹ Deze wettelijke bepalingen komen voort uit het VN-verdrag Handicap, dat de positie van mensen met een beperking beoogt te verbeteren.²

2. Vraagstelling

De centrale onderzoeksvraag luidt:

Zorgt de gemeente Lopik ervoor dat de inwoners met een lichamelijke beperking zelfstandig hun stem kunnen uitbrengen?

Deze vraagstelling beantwoorden we in dit rapport aan de hand van drie deelvragen:

- I. Voldeden de stemlokalen in Lopik aan de criteria voor toegankelijkheid voor mensen met een lichamelijke beperking?
- II. Verstrekte de gemeente Lopik voldoende en juiste informatie over de toegankelijkheid van stemlokalen voor mensen met een lichamelijke beperking aan de inwoners?
- III. Heeft het college de gemeenteraad voldoende en juist geïnformeerd over de toegankelijkheid van stemlokalen voor mensen met een lichamelijke beperking?

3. Onderzoeksdoel en afbakening

De rekenkamer wil de gemeenteraad met dit onderzoek inzicht geven in de mate waarin de stemlokalen in Lopik toegankelijk zijn voor mensen met een lichamelijke beperking. Met de opgedane inzichten wil de rekenkamer de organisatie van de gemeente Lopik in staat stellen de uitvoeringspraktijk bij toekomstige verkiezingen waar mogelijk te verbeteren. Ook wil de rekenkamer de gemeenteraad informeren over de rol die de raad heeft bij het organiseren van verkiezingen.

---

¹ [Kieswet, artikelen J4-2 en J4-3](#)

² [VN-verdrag Handicap | Rechten van mensen met een beperking](#)

Omdat de Kieswet alleen eisen stelt aan de toegankelijkheid voor mensen met een lichamelijke beperking, is het onderzoek alleen daarop gericht. Onder het begrip lichamelijke beperking verstaan wij beperking van het bewegingsapparaat en visuele beperking.

Het veldwerk van het onderzoek omvatte observaties van de stemlokalen aan de hand van een checklist door de onderzoekers. De meting van aspecten waarvoor specifieke technische apparatuur en -kennis vereist is, is buiten beschouwing gebleven.

4. Aanpak

Geïnspireerd door een vergelijkbaar onderzoek dat de rekenkamer Utrecht in 2019 deed, is de rekenkamer Lopik er op 22 november op uit getrokken om ter plekke te bekijken of ook mensen met een lichamelijke beperking zelfstandig hun stem kunnen uitbrengen. Alle stemlokalen die de gemeente telt, zijn door de rekenkamer geobserveerd. De rekenkamer heeft daartoe gebruik gemaakt van de checklist die de rekenkamer Utrecht ook in 2019 gebruikte. Deze checklist is gebaseerd op set criteria die het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) samen met vertegenwoordigende organisaties van mensen met een beperking heeft ontwikkeld.

Deze criteria vallen in drie blokken uiteen:

- *Bereikbaarheid*: kiezers kunnen via de openbare weg bij het stemlokaal komen. Belangrijk daarvoor zijn een duidelijke bewegwijzering, de aanwezigheid van een gehandicaptenparkeerplaats en een obstakelvrije route van de openbare weg naar het gebouw waar het stemlokaal gevestigd is.
- *Betreedbaarheid*: kiezers kunnen in het stemlokaal komen. Daarvoor zijn bijvoorbeeld van belang de toegankelijkheid van de buitendeur van het gebouw, de afwezigheid van hoge drempels en de aanwezigheid van geschikte hellingbanen en geleidelijnen.
- *Bruikbaarheid*: kiezers kunnen de stemfaciliteiten in het stemlokaal gebruiken. Daarvoor geldt onder andere dat er voldoende ruimte is om met een rolstoel of scootmobiel te kunnen draaien, dat er een leesloep aanwezig is en dat er een stemtafel aanwezig is die op zithoogte is in plaats van op stahoogte.

5. Bereikbaarheid

Hoofdcriterium: *mensen met een beperking kunnen vanaf de openbare weg bij de ingang van het stemlokaal komen.*

De naleving van dit criterium is gecontroleerd door te kijken naar:

- de leesbaarheid en herkenbaarheid van de in de openbare ruimte aanwezige aanduidingen die de kiezers de weg wijzen naar het stemlokaal;
- de beschikbaarheid van parkeergelegenheid in het algemeen en van parkeergelegenheid voor mensen met een beperking in het bijzonder;
- eventuele obstakels op de route naar en/of in de directe omgeving van het stemlokaal.

Bevindingen aanduidingen

- Bij alle stemlokalen is een bord met de aanduiding ‘Stembureau’ geplaatst. Dit opvallende gele bord was op negen locaties zichtbaar vanaf de weg, in één geval niet goed zichtbaar (locatie Jaarsveld, zie foto 1).
- Lopik gebruikt de standaardborden met een gele ondergrond en zwarte letters. Kleurgebruik heeft voldoende contrastwaarde en wijkt af van eventuele andere borden die in de omgeving gebruikt worden. De letters zijn in alle gevallen minimaal 2,5 cm hoog. De borden voldoen als aanduiding van het stemlokaal op kortere afstand (bij de entree).
- Naast het gele bord worden op de locaties vaandels gebruikt om de locatie ook vanaf grotere afstand zichtbaar te maken. Op een locatie (de Triangel Polsbroekerdam, zie foto 2) ontbrak dit vaandel en was uitsluitend het kleinere gele bord geplaatst. De zichtbaarheid vanaf de weg was op deze locatie onvoldoende.

Foto's van links naar rechts: 1. Gele bord vanaf openbare weg niet goed zichtbaar (locatie Verenigingsgebouw, Kerkstraat in Jaarsveld). 2. Geen vaandel geplaatst (locatie Buurthuis Triangel in Polsbroekerdam). 3. Duidelijk zichtbaar vaandel geplaatst (locatie De Schaapskooi, Dorpstraat Lopik).

Bevindingen parkeergelegenheid

- Het aanwijzen van gehandicaptenparkeerplaatsen vermindert de kans dat er in de directe omgeving van het stembureau bij (piek)drukke geen parkeergelegenheid voor iemand met een lichamelijke beperking is. Bij het beoordelen van de gelegenheid tot parkeren valt op dat de stemlokalen in Lopik veelal geen gehandicaptenparkeerplaats in de directe omgeving hebben (6 van de 10 locaties). Op de 4 locaties waar wel een gehandicaptenparkeerplaats aanwezig was, waren deze plaatsen ten tijde van de observatie beschikbaar om te parkeren.
- De observaties van de rekenkamer vormen een momentopname, het moment op de dag is van grote invloed op de drukte en daarmee de beschikbare parkeergelegenheid. De algemene indruk van de rekenkamer is dat er in Lopik gedurende de meeste momenten op de dag voldoende reguliere parkeergelegenheden beschikbaar zijn, maar dat er tijdens piekdrukke een tekort kan ontstaan (zie foto 4).³

Foto 4. Drukke op de parkeerplaats van locatie Buurthuis de Triangel (Polsbroekerdam).

---

³ De foto toont de situatie aan de voorzijde van het gebouw. Opgemerkt moet worden dat aan de achterzijde ook parkeergelegenheden zijn die ten tijde van de observatie onbenut waren. Bezoekers die niet bekend zijn met de situatie ter plekke zien deze mogelijkheid echter makkelijk over het hoofd zo bleek ook tijdens de observatie van de onderzoekers.

Bevindingen looproute buiten

- Op 6 van de 10 locaties is er sprake van hoogteverschillen tussen de parkeervoorziening en de entree van het stembureau. Waar er sprake is van hoogteverschillen is er op vier locaties een overbrugging aangebracht en op twee locaties niet. Op deze twee locaties is het (zelfstandig) bereiken van de entree met scootmobiel, rolstoel of rollator moeilijk (locatie Dorpshuis Polsbroek, zie foto's 8, 9 en 10 en locatie Verenigingsgebouw Jaarsveld foto's 6 en 7). Op een locatie is weliswaar een overbrugging aangebracht, maar deze is te steil (40 graden) en overbruggt niet het gehele hoogteverschil van de drempel (locatie De Triangel, Polsbroekerdam, zie foto 11). Op deze locatie is het moeilijk om zich met scootmobiel of rolstoel zelfstandig toegang te verschaffen tot het stembureau.

Foto's van links naar rechts: 6. en 7. Grint op parkeerplaats hoogteverschil.

Foto's van links naar rechts: 8. 9. en 10. Verhogingen en grint locatie Dorpshuis Polsbroek maken het lastig om de entree te bereiken.

Foto's van links naar rechts: 11. Steile overbrugging (40 graden) van hoogteverschillen locatie Buurthuis De Triangel (Polsbroekerdam). De tweede overbrugging is niet adequaat (er resteert een hoogteverschil deel van de drempel) 12. Er is geen overbrugging van de drempel aangebracht en de opstelruimte na de toegangsdeur is te klein (<1,5 x 1,5 meter), locatie Schep Partyservice Lopikerkapel.

Recapitulatie bevindingen formele criteria bereikbaarheid

Rood: voldoet op geen van de subcriteria

Oranje: voldoet aan een deel van de subcriteria

Groen: voldoet aan alle subcriteria

Stemlokaal	Bewegwijzering	Parkeren	Looproute buiten
Gemeentehuis Lopik	Green	Green	Green
De Schaapskooi Lopik	Green	Green	Green
Dorpshuis de Schouw (2 stemlokalen)	Green	Green	Green
Schep Partyservice Lopikerkapel	Green	Orange	Green
Verenigingsgebouw Jaarsveld	Green	Orange	Red
In 't Witte Paard, Cabauw	Green	Orange	Green
Buurthuis 'Willegat Willige Langerak	Green	Green	Green
Dorpshuis XXL Benschop (2 stemlokalen)	Green	Green	Green
Buurthuis De Triangel Polsbroekerdam	Green	Orange	Red
Dorpshuis Polsbroek, Polsbroek	Red	Orange	Red

Van de 10 onderzochte locaties voldoen er 5 geheel aan de criteria over bereikbaarheid.

6. Betreedbaarheid

Hoofdcriterium: *mensen met een beperking kunnen vanaf de ingang van het gebouw waarin het stemlokaal gevestigd is, bij de stemruimte komen.*

De naleving van dit criterium is gecontroleerd door te kijken naar:

- de toegankelijkheid van de buitendeur van het gebouw;
- eventuele matten, roosters bij de entree die een obstakel kunnen vormen;
- de begaanbaarheid van de route in het gebouw tussen de buitendeur en de stemruimte.

Bevindingen buitendeur

- Op twee locaties is ervoor gekozen de deur permanent open te zetten, een locatie heeft een automatische bediening en zeven locaties handbediening. Waar er sprake is van handbediening is de rekenkamer nagegaan of de deur zonder al te veel kracht kon worden geopend (met twee gestrekte vingers). Van de zeven locaties met handbediening lukte dit in een locatie niet (De Schaapskooi in Lopik).
- De opstelruimte aan beiden kanten van de toegangsdeur heeft in negen gevallen een (net) voldoende omvang (minstens 1,5 x 1,5 meter) in een geval minder ruimte (Schip Partyservice, Lopijkerkapel, zie foto 12).
- Op alle locaties heeft de deur een voldoende openingshoek (minstens 90 graden).
- Op vier locaties is er sprake van een drempel, waarvan in twee gevallen de drempeloverbrugging niet voldoet (Schip Partyservice, Lopijkerkapel, en Buurthuis de Triangel, Polsbroekerdam).
- Op negen locaties was er sprake van een tussendeur. Deze stonden permanent open of was in één geval makkelijk te openen (met twee gestrekte vingers).

Foto's van links naar rechts: 11. Steile overbrugging (45 graden) van hoogteverschillen locatie Buurthuis De Triangel (Polsbroekerdam). De tweede overbrugging is niet adequaat (er resteert een hoogteverschil deel van de drempel) 12. Er is geen overbrugging van de drempel aangebracht en de opstelruimte na de toegangsdeur is te klein (<1,5 x 1,5 meter), locatie Schep Partyservice Lopikerkapel.

Bevindingen matten, roosters

- Op 2 van de 10 locaties lag er een rooster bij de buitendeur. Bij deze locaties vormde het rooster een mogelijk obstakel voor mensen met krukken of wandelstok vanwege de gaten in het rooster. Het betrof de locaties Dorpshuis XXL in Benschop en Buurthuis de Triangel in Polsbroekerdam.
- Op 2 locaties lagen er (rubber)ringmatten bij de voordeur of tussen de voordeur en de looproute naar het stemlokaal (De Schaapskooi, Lopik en Dorpshuis Polsbroek). Deze matten zijn voor rolstoelgebruikers lastig te passeren.

Foto 13. Rooster bij entree Dorpshuis XXL in Benshop.

Bevindingen in pandige route

- In 9 van de 10 locaties waren er tussendeuren aanwezig tussen de buitendeur en de route naar de stemruimte. Gesloten tussendeuren vormen een potentieel obstakel voor mensen die met scootmobiel, rolstoel e.d. zich toegang proberen te verschaffen. Ondanks de koude buitentemperatuur op 22 november waren in 8 van de 9 locaties de tussendeuren permanent open gezet. Een locatie vormde dus een uitzondering (Dorpshuis XXL, Benshop), maar deze locatie voldeed aan de norm dat het handmatig openen met twee gestrekte vingers moet lukken.
- Op twee locaties bevatte de tussendeur een drempel. Deze waren echter 2cm of lager waarmee ze aan de criteria voldoen.
- Op 2 locaties voldeden de tussendeuren niet waar het op de breedte van de doorgang aankomt (smaller dan 80 cm). Het betrof de locaties Dorpshuis Polsbroek en Buurthuis de Triangel. Een locatie had een tussendeur met een doorgangsbreedte tussen de 80 en 85 cm wat volgens de criteria van BZK twijfelachtig is.
- In 3 locaties waren er deuren die toegang gaven naar de stemruimte. Deze stonden allen permanent open en vormden wat betreft het openen dus geen obstakel. In een locatie (Dorpshuis XXL Benshop) was er een drempel bij een toegangsdeur. Deze drempel vormde wel een obstakel voor mensen met rolstoel, scootmobiel of rollator (was 3 cm hoog, terwijl de norm 2 cm is) en bevatte geen goed verankerde anti-slip drempeloverbrugging.
- Van de 3 locaties met een toegangsdeur naar de stemruimte was er één locatie (Dorpshuis Polsbroek) met een doorgangsbreedte smaller dan 80 cm. (Deze deuropening kon op verzoek worden vergroot door het openen van een tweede toegangsdeur).

- Op één locatie (Buurthuis 't Wilgegat) was er vloerbescherming die niet deugdelijk was aangebracht (zie foto 14).
- In geen van de locaties waren drempels in de stemruimte zelf aangetroffen.

Foto's van links naar rechts: 14. Ondeugdelijk aangebrachte mat (Buurthuis 't Wilgegat, Willige Langerak).

Recapitulatie bevindingen formele criteria betreedbaarheid

Rood: voldoet op geen van de subcriteria

Oranje: voldoet aan een deel van de subcriteria

Groen: voldoet aan alle subcriteria

Stemlokaal	Buitendeur	Matten/roosters	Looproute inpandig
Gemeentehuis Lopik	Groen	Groen	Groen
De Schaapskooi Lopik	Rood	Groen	Oranje
Dorpshuis de Schouw (2 stemlokalen)	Groen	Groen	Groen
Schep Partyservice Lopikerkapel	Rood	Groen	Groen
Verenigingsgebouw Jaarsveld	Groen	Groen	Groen
In 't Witte Paard, Cabauw	Groen	Groen	Groen
Buurthuis 't Wilgegat Willige Langerak	Groen	Groen	Rood

Dorpshuis XXL Benschop (2 stemlokalen)			
Buurthuis De Triangel Polsbroekerdam			
Dorpshuis Polsbroek, Polsbroek			

Van de 10 onderzochte locaties voldoen er 4 geheel aan de criteria over betreedbaarheid.

7. Bruikbaarheid

Hoofdcriterium: *kiezers kunnen de stemfaciliteiten in het stemlokaal gebruiken.*

De naleving van dit criterium is gecontroleerd door te kijken naar:

- de opstelruimte en draaicirkel/manoeuvrerruimte bij de stemtafel, de stemhokjes en de stembus;
- de inrichting van het lage stemhokje;
- de aanwezigheid van stoelen (ook met armleuningen)
- de aanwezigheid van een operationele leesloep op de kietafel

Bevindingen ruimte bij stemtafel, stemhokjes en stembus

- Op alle stembureaus was de ruimte bij de stemtafel en bij de stemhokjes (zowel laag als hoog) ruim voldoende (draaicirkel > 1,5 m) om met een scootmobiel of rolstoel te kunnen manoeuvreren.
- De ruimte bij de stembussen was overal voldoende om goed te kunnen manoeuvreren met een scootmobiel of rolstoel.

Foto 15: Voldoende ruimte bij stemhokjes locatie Dorpshuis XXL te Benschop.

Bevindingen inrichting lage stemhokjes

- Op alle stembureaus waren er stemhokjes met een laag schrijfblad aanwezig (<75 cm eronder en niet hoger dan 85 cm zodat je er zittend aan kunt schrijven). Alle stemhokjes met een laag schrijfblad waren onderrijdbaar voor een scootmobiel of rolstoel.

Bevindingen aanwezigheid van stoelen

- Volgens de criteria van BZK dienen in de stemlokalen stoelen te zijn geplaatst waar mensen met een lichamelijke beperking even kunnen uitrusten of wachten op hun beurt om te stemmen. Op alle locaties waren voldoende stoelen aanwezig.
- In 2 locaties ('t Willegat en Dorpshuis XXL) waren er geen of te weinig (1 op de 5) stoelen met een armleuning in de stemruimte aanwezig.

Bevindingen leesloep

- Alle locaties beschikten over een leesloep.
- In één locatie was de leesloep niet operationeel (De Triangel).

Bevindingen toiletten

De rekenkamer heeft ook gekeken naar de aanwezigheid en vrije toegankelijkheid van een (gehandicapten)toilet in het gebouw waar het stembureau gevestigd is. Dit is geen vereiste in de criteria van BZK, maar de rekenkamer vond het wel belangrijk om hierover te rapporteren.

- Alle locaties beschikken over een openbaar toilet.
- Zeven locaties beschikken (ook) over een gehandicapentoilet. Voor een locatie is subsidie aangevraagd voor het realiseren van een gehandicapentoilet (De Triangel).

Recapitulatie bevindingen formele criteria bruikbaarheid

Rood: voldoet op geen van de subcriteria

Oranje: voldoet aan een deel van de subcriteria

Groen: voldoet aan alle subcriteria

Stemlokaal	Ruimte	Laag hokje	Stoelen	Leesloep
Gemeentehuis Lopik				
De Schaapskooi Lopik				
Dorpshuis de Schouw (2 stemlokalen)				
Schep Partyservice Lopikerkapel				
Verenigingsgebouw Jaarsveld				
In 't Witte Paard, Cabauw				
Buurthuis 'Willegat Willige Langerak				
Dorpshuis XXL Benshop (2 stemlokalen)				
Buurthuis De Triangel Polsbroekerdam				
Dorpshuis Polsbroek, Polsbroek				

Van de 10 onderzochte locaties voldoen er 7 geheel aan de criteria over bruikbaarheid.

8. Totaalbeeld

In onderstaande tabel zijn alle stemlocaties opgenomen. In de tabel is aangegeven hoe de stemlocaties op de hoofdcriteria 'scoren'. Daarbij geldt:

- Groen: voldoet aan alle subcriteria
- Oranje: een of meer subcriteria voldoen gedeeltelijk
- Rood: een of meer subcriteria voldoen niet
- Indien een locatie niet voldoet of deels niet voldoet is in de cel aangegeven op welk van de subcriteria de locatie niet of maar deels voldeed.

Bevindingen

- 2 locaties voldoen aan alle subcriteria
- 4 locaties voldoen grotendeels (max 2 tekortkomingen)
- 4 locaties voldoen niet (3 of meer tekortkomingen)⁴
- Op 4 locaties zijn tekortkomingen geconstateerd in de looproute van de parkeervoorziening naar de entree van het stembureau.

⁴ De toegankelijkheidscriteria van BZK betreft een lijst met veel criteria. Als aan sommige criteria niet is voldaan wil dat niet zeggen dat het stembureau voor alle mensen met een lichamelijke beperking niet toegankelijk is. De rekenkamer heeft in dit onderzoek ervoor gekozen om als norm 3 of meer tekortkomingen te hanteren voor het hanteren van de kwalificatie dat een stemlocatie niet voldoet.

- Op 4 locaties zijn tekortkomingen geconstateerd in de looproute binnen het stembureau.
- Op 3 locaties zijn tekortkomingen aan de buitendeur geconstateerd.
- Op 2 locaties zijn tekortkomingen geconstateerd op het terrein van parkeren.
- Op 2 locaties zijn tekortkomingen geconstateerd aan de aanwezige matten/roosters.
- Op 2 locaties zijn tekortkomingen geconstateerd aan de in het stemlokaal aanwezige stoelen.
- Op 1 locatie is een tekortkoming geconstateerd aan de leesloep.

Stemlokaal	Bereikbaarheid	Betreedbaarheid	Bruikbaarheid
Gemeentehuis Lopik			
De Schaapskooi Lopik		Buitendeur	
Dorpshuis de Schouw (2 stemlokalen)			
Schep Partyservice Lopikerkapel	Parkeren	Buitendeur	
Verenigingsgebouw Jaarsveld	Looproute buiten		
In 't Witte Paard, Cabauw	Parkeren		
Buurthuis 'Willegat Willige Langerak		Looproute inpandig	Stoelen
Dorpshuis XXL Benschop (2 stemlokalen)	Looproute buiten	Matten/roosters Looproute inpandig	Stoelen
Buurthuis De Triangel Polsbroekerdam	Looproute buiten	Buitendeur Matten/roosters Looproute inpandig	Leesloep
Dorpshuis Polsbroek, Polsbroek	Looproute buiten	Looproute inpandig	

Tabel 1 Totaalbeeld alle stembureaus

9. Informatievoorziening aan kiezers

De rekenkamer is nagegaan of de communicatie gericht op de kiezers voldoet aan de toegankelijkheidscriteria van het ministerie van BZK. Dit betreft twee voorschriften:

- Op de website van de gemeente moet vermeld zijn welke stemlokalen voldoen aan de toegankelijkheidscriteria.
- Op de stempas moet vermeld zijn op welke locatie gestemd kan worden en of dit stemlokaal toegankelijk is of niet.

Bevindingen

Inwoners van de gemeente Lopik zijn via de lokale krant 'Het Kontakt', de kandidatenlijst en de website geïnformeerd over de toegankelijkheid van de stemlokalen.

Stemlokalen Lopik

- Het adres van het Gemeentelijk Stembureau (GSB) is het Gemeentehuis, Raadhuisplein 1, 3411 CH Lopik.
- Alle stembureaus zijn toegankelijk voor mindervaliden.
- De meeste stembureaus zijn open van 07.30 – 21.00 uur.
- De 'bijzondere stembureaus' zijn beperkt geopend, namelijk van 13.00 – 21.00 uur.

Locatie	Adres
Gemeentehuis	Raadhuisplein 1 in Lopik
Dorpshuis De Schouw	M.A.A. Schakelplein 6 in Lopik
Schep Partyservice	Batuwseweg 52 in Lopikerkapel
Verenigingsgebouw	Kerkstraat 7 in Jaarsveld
In 't Witte Paard	Cabauwsekade 42 in Lopik (kern Cabauw)
Dorpshuis XXL	Oranje-Nassaustraart 31 in Benschop
De Schaapskooi	Dorpstraat 34 in Lopik
Dorpshuis Polsbroek	Dorp 32 in Polsbroek
*Buurthuis De Triangel <i>Let op: beperkt open</i>	Benedeneind Noordzijde 468B in Benschop (kern Polsbroekerdam) 'bijzonder stembureau'
*Buurthuis 't Wilgegat <i>Let op: beperkt open</i>	Graaf Floris IV-weg 4 in Lopik (kern Willige Langerak), 'bijzonder stembureau'

Meer informatie gemeente Lopik
Kijk voor meer informatie op onze website www.lopik.nl/tweede-kamerverkiezingen of neem contact op met afdeling burgerzaken/bureau verkiezingen via e-mailadres verkiezingen@lopik.nl of telefoonnummer 0348 – 55 99 55 (maandag t/m vrijdag van 09.00 tot 12.30 uur).

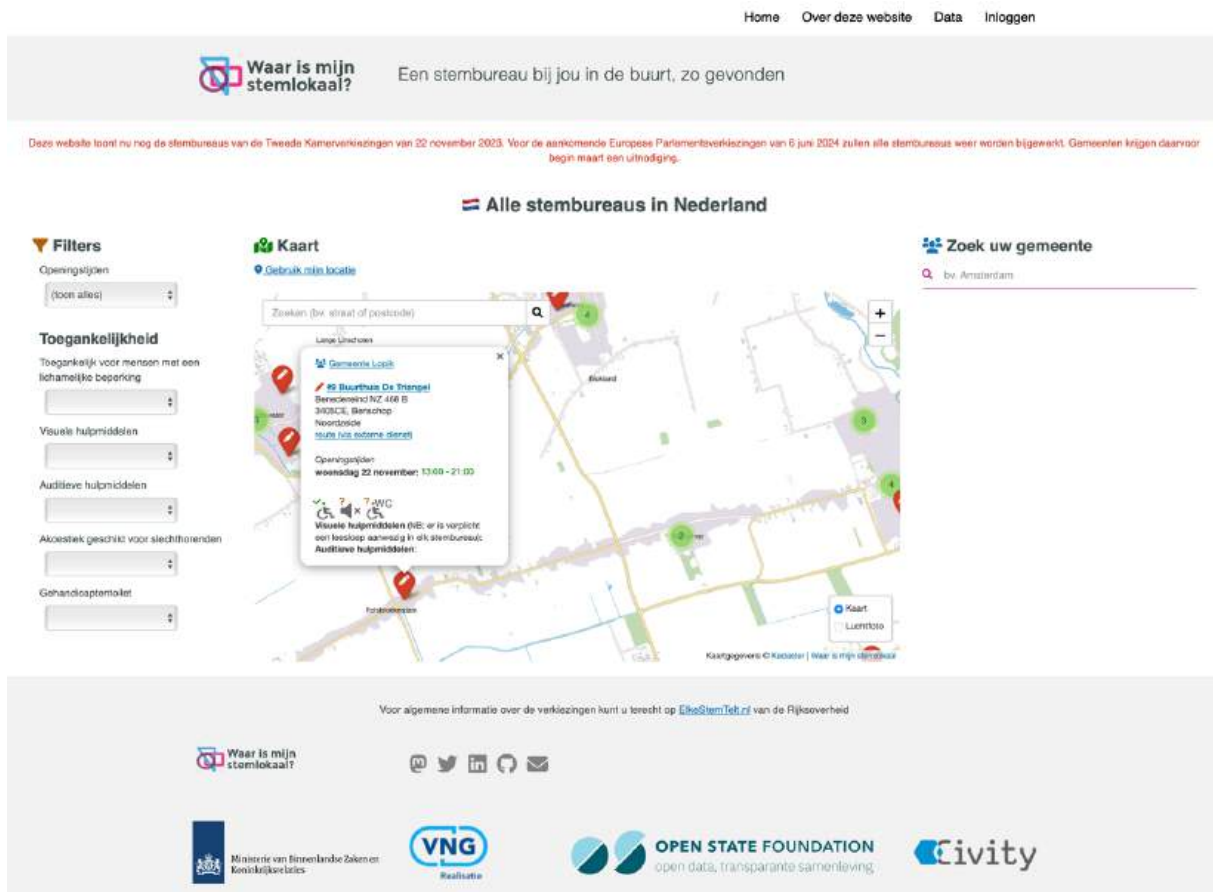
Figuur 1: informatie opgenomen in het Kontakt, zenderstreeknieuws, 15-11-2023

Wat betreft de website heeft de gemeente een aparte websitepagina 'Verkiezingen 2023' ingericht. Op deze pagina is alle informatie van de gemeente voor inwoners van de gemeente Lopik te vinden. Voor kiezers met een beperking is daar de volgende informatie opgenomen:

- 'Onder vraag en antwoord' is een link opgenomen naar de website van de Rijksoverheid waar 22 vragen en antwoorden over Verkiezingen zijn terug te vinden. Een van de vragen is als volgt: *'Wat is er bij verkiezingen geregeld voor kiezers met een beperking?'*. Het antwoord daarop luidt: *'Alle kiesgerechtigden moeten gebruik kunnen maken van hun kiesrecht. Alle stembureaus moeten daarom toegankelijk zijn voor mensen met een beperking. Alleen voor mobiele stembureaus en stembureaus op het station gelden minder strenge eisen.'*

Verdere informatie op deze pagina's gaat over:

- de eisen qua toegankelijkheid op mobiele stembureaus
- de verplichting van het college van Burgemeester en Wethouders om de gemeenteraad te informeren als het niet lukt om alle stembureaus toegankelijk te maken
- het vinden van informatie over waar en hoe je als kiezer met een lichamelijke, specifiek visuele, of (licht) verstandelijke beperking je stem kan uitbrengen onder andere met een doorlink naar een website met informatie over de toegankelijkheid van de website www.waarismijnstemlokaal.nl. Het betreft hier informatie over de toegankelijkheid van individuele stemlocaties (zie figuur 2). Deze website is een initiatief van Open State Foundation met steun van het ministerie van BZK in samenwerking met VNG Realisatie en Civity (een bedrijf voor datamanagement).
- De rekenkamer heeft de op de website www.waarismijnstemlokaal.nl opgenomen informatie van alle stemlocaties in Lopik gecontroleerd en constateert dat daar alle stemlocaties van de gemeente Lopik aangemerkt zijn als toegankelijk voor mensen met een lichamelijke beperking.

Figuur 2 Screenshot van de website www.waarismijnstemlokaal.nl. Hier in beeld de locatie Buurthuis De Triangel te Benschop. Geraadpleegd d.d. 21 november 2023 en 5 februari 2024.

- Op de eigen websitepagina 'Verkiezingen 2023' is een overzicht opgenomen van alle stemlocaties in de gemeente Lopik. Daarbij is vermeld dat alle stemlocaties toegankelijk zijn voor mensen met lichamelijke beperkingen (zie figuur 3).

Adressen stembureaus

Voor de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal is op woensdag 22 november 2023 in onderstaande lokaliteiten een stembureau is gevestigd.

1. Gemeentehuis, Raadhuisplein 1 in Lopik
2. De Schaapskooi, Dorpstraat 34 in Lopik
3. Dorpshuis De Schouw (1), M.A.A. Schakelplein 6 in Lopik
4. Schep Partyservice, Batuwseweg 52 in Lopikerkapel
5. Verenigingsgebouw, Kerkstraat 7 in Jaarsveld
6. In 't Witte Paard, Cabauwsekade 42 in Cabauw
7. *Buurthuis 't Willegat (**beperkt open**), Graaf Floris IV-weg 5 in Willige Langerak
8. Dorpshuis XXL (1), Oranje Nassaustraat 31 in Benschop
9. *Buurthuis De Triangel (**beperkt open**), Benedeneind NZ 468b in Polsbroekerdam
10. Dorpshuis Polsbroek, Dorp 32 in Polsbroek
11. Dorpshuis XXL (2), Oranje Nassaustraat 31 in Benschop
12. Dorpshuis De Schouw (2), M.A.A. Schakelplein 6 in Lopik

Alle stembureaus zijn toegankelijk voor kiezers met lichamelijke beperkingen.

De stembureaus gemarkeerd met * zijn **beperkt open** (van 13.00 tot 21.00 uur)

Iedere kiesgerechtigde mag op woensdag 22 november 2023 zelf bepalen in welk stembureau men gaat stemmen. Als u gaat stemmen moet u naast uw stempas ook een geldig identiteitsbewijs overleggen. Als u zich niet kunt identificeren mag u niet stemmen.

Nadere inlichtingen

Bureau Verkiezingen

Raadhuisplein 1

3411 CH Lopik

J. de Graaf

Adressen stemlokalen
(PDF, 69,5 KB)

Figuur 3 Screenshot van de website www.lopik.nl (pagina Verkiezingen 2023 → adressen stembureaus). Geraadpleegd d.d. 21 november 2023 en 5 februari 2024.

- Onderaan de webpagina met adressen is een pdf-bestand te downloaden ('Adressen stemlokalen'), waarin het overzicht van stemlocaties nogmaals is opgenomen en waar nogmaals staat vermeld dat alle stembureaus toegankelijk zijn voor kiezers met een lichamelijke beperking.
- Naar opgaaf van de gemeente is er in Lopik voor gekozen om de stempas een verwijzing te maken naar de website van de gemeente voor meer informatie over de verkiezingen en de stemlocaties. Er is geen begeleidende brief met de stempas verstuurd. De gemeente geeft aan dat hiervoor is gekozen omdat veel inwoners deze begeleidende brief niet lezen en pas in het stemlokaal de enveloppe met stempas (en eventuele begeleidende brief) openen.

10. Organisatie, instructies en evaluatie van de verkiezingen

Binnen de gemeente is een projectleider verantwoordelijk voor de materialen, locaties en het werven van stemlokaalleden. Een week voor de verkiezingen wordt er opgeschaald: medewerkers van de gemeentewerf bouwen dan de stemlokalen op en transporteren de stembussen. De gemeente stelt dat bijna in ieder stembureau iemand aanwezig is die rolstoelafhankelijk is, waardoor er in de loop der jaren ook met voortschrijdend inzicht verbeteringen zijn gerealiseerd. De medewerkers van de buitendienst zijn hierin de drijvende kracht. Hierbij worden niet zozeer de toegankelijkheidscriteria gebruikt maar vooral een eigen inschatting ('boerenverstand').

De stembureauleden krijgen een digitale training, de voorzitters krijgen een uitgebreider variant daarvan.⁵ Daarnaast wordt er een avond in het gemeentehuis georganiseerd. Er is daar aandacht voor de opstelling (o.m. zicht op lokalen en stembus), maar ook voor de hulp die je kan bieden aan mensen met beperking.

De inrichting en toegankelijkheid van het stembureau

Kiesraad

Een toegankelijk stemblokaal voor alle kiezers

Deze actielijst helpt u als stembureau lid op weg. Zorg dat u onderstaande vragen met 'ja' kunt beantwoorden. Lukt dit niet? Vraag dan de verkiezingsorganisatie of de gebouwbeheerder om hulp.

Van buiten naar binnen

Loop zelf de route van buiten tot in de ruimte van het stemblokaal

1. Is de wegwijzer 'stemblokaal' of 'stembureau' buiten duidelijk zichtbaar?
2. Is de route vrij van obstakels?
3. Zijn de tijdelijke hellingbanen stevig vastgezet?
4. Is de deur eenvoudig te openen? Zo nee, zet de deur dan alvast open of haal de deurdranger los.

In het stemblokaal

Loop zelf de route die kiezers moeten volgen om hun stem uit te brengen. Bedenk waar wachtende kiezers zich kunnen opstellen, ook kiezers met bijvoorbeeld een rolstoel, scootmobiel of rolstoel.

5. Is de vloerbedekking zo neergelegd dat kiezers niet kunnen struikelen?
6. Zijn er stoelen klaar voor wachtende kiezers? Zorg dat minimaal één op de vijf stoelen een armleuning heeft.
7. Heeft minimaal één stemblokje een verhoogde schrijflank?
8. Is er voldoende ruimte van het stembureau minimaal 120 meter vrije ruimte?
9. Is de vergrote kandidatenlijst duidelijk zichtbaar opgehangen?

Op de tafel

Controleer de tafel van het stembureau

- I. Is er een lamp en verlichting aanwezig? Zorg dat de lamp een lichtfunctie heeft of plaats een losse leuslamp.
- II. Ligt de loop duidelijk zichtbaar op de tafel?

Duidelijke informatie voor alle kiezers

Stemmen is geen alledaagse bezigheid. Als stembureau lid kunt u kiezers op weg helpen met duidelijke informatie.

- Sommige kiezers hebben een zichtbare of onzichtbare beperking. Wees geduldig en begripvol.
- Maak contact met de kiezer. Communiceer duidelijk en vraag of ze alle informatie begrepen hebben.
- Spreek met alle stembureauleden af wie wat doet om te zorgen voor een toegankelijk stemblokaal.

Bedankt voor uw bijdrage aan toegankelijke verkiezingen!

Deze actielijst is ontwikkeld door de Kiesraad in het kader van het actieplan toegankelijk stemmen.

⁵ Zie www.stembureauinstructie.nl (Website van de Rijksoverheid waar de training is terug te vinden).

Aandachtspunten voor deelname van kiezers met een beperking

- Stemlokalen moeten goed bereikbaar en toegankelijk zijn voor alle kiezers
- Verandert er iets tijdens de dag herstel dit dan zo snel mogelijk
- Geen obstakels voor kiezers met een beperking
- Hulpmiddelen voor kiezers met visuele beperking (loep en op een aantal stembureaus de mogelijkheid om apart te stemmen voor personen met visuele beperking)
- Er is een aparte bijlage bij de stembureau-instructie over toegankelijkheid

Uitleg geven moet buiten het stemhokje. Dat geldt voor mensen die de taal niet goed machtig zijn, een analfabeet of mensen met een verstandelijke beperking

Alleen kiezers met een lichamelijke beperking mogen hulp ontvangen bij het stemmen

Figuur 4: enkele sheets die aan de leden van de stembureaus worden getoond

De verkiezingen worden door de projectleiders altijd intern geëvalueerd. De evaluatie is gebaseerd op signalen van inwoners, de voorzitters en leden van de stembureaus en de contacten met de medewerkers van de buitendienst. De rekenkamer constateert aan de hand van een beknopt intern verslag dat er door de projectleiders kritisch wordt geëvalueerd en dat de medewerkers enkele concrete punten kunnen benoemen die worden meegenomen naar de uitvoering van komende verkiezingen.

11. Informatievoorziening aan de gemeenteraad

De gemeenteraad is geïnformeerd over de financiële consequenties van de tussentijdse verkiezingen via de zomerrapportage 2023. Buiten deze informatie is de gemeenteraad niet nader geïnformeerd. Het niet nader informeren van de raad past bij de communicatie met inwoners waarin de gemeente aangeeft dat alle stembureaus toegankelijk zijn voor mensen met een lichamelijke beperking. Als dat het geval is hoeft de gemeenteraad ook niet geïnformeerd te worden.

12. Verantwoording methoden van onderzoek

We lichten onderstaand de activiteiten toe die de rekenkamer heeft uitgevoerd om de deelvragen te kunnen beantwoorden.

Activiteiten deelvraag 1

- *Voldeden de stemlokalen in Lopik aan de criteria voor toegankelijkheid voor mensen met een lichamelijke beperking?*

De rekenkamer Utrecht heeft eerder onderzoek gedaan naar de toegankelijkheid van de stembureaus in de gemeente. De rekenkamer Utrecht ontwikkelde daarvoor een vereenvoudigde lijst met criteria gebaseerd op de Toegankelijkheidscriteria stembureaus

2018 die in opdracht van het ministerie van BZK zijn opgesteld.⁶ In deze vereenvoudigde lijst blijven aspecten buiten beschouwing waarvoor specifieke technische apparatuur en kennis vereist is, met name lichtmetingen. Voor dit rekenkameronderzoek maakte de rekenkamer Lopik met toestemming gebruik van deze vereenvoudigde lijst.

Wat betreft de toegankelijkheidscriteria van BZK is het van belang op te merken dat het een uitgebreide lijst met criteria is. Als aan sommige criteria niet is voldaan wil dat niet zeggen dat het stembureau voor alle mensen met een lichamelijke beperking niet toegankelijk is. De rekenkamer heeft in dit onderzoek ervoor gekozen om als norm 3 of meer tekortkomingen te hanteren voor het hanteren van de kwalificatie dat een stemlocatie niet voldoet. Bij maximaal 2 tekortkomingen hanteert de rekenkamer de kwalificatie 'voldoet grotendeels'.

Voor het beantwoorden van de eerste deelvraag heeft de rekenkamer alle stemlocaties bezocht en onderworpen aan de vereenvoudigde lijst met criteria. Hiervoor hebben de onderzoekers drie stemlocaties in duo's bezocht en beoordeeld. De overige stemlocaties zijn individueel door onderzoekers bezocht. Tijdens de bezoeken zijn foto's gemaakt van de aangetroffen situaties, hierbij zijn geen personen vastgelegd. De oordelen aan de hand van de lijst met criteria zijn digitaal vastgelegd waarmee ze direct voor analyse in een Excel bestand beschikbaar waren.

Activiteiten deelvragen II en III

- *Verstrekke de gemeente Lopik voldoende en juiste informatie over de toegankelijkheid van stemlokalen voor mensen met een lichamelijke beperking aan de inwoners?*
- *Heeft het college de gemeenteraad voldoende en juist geïnformeerd over de toegankelijkheid van stemlokalen voor mensen met een lichamelijke beperking?*

Na afloop van het veldwerk heeft de rekenkamer de gegevens (foto's en data) geanalyseerd en een eerste lijst met bevindingen opgesteld. Ook heeft de rekenkamer uiteenlopende documenten en websites geanalyseerd om na te gaan hoe de gemeente haar inwoners over de verkiezingen heeft geïnformeerd (zie bijlage 1 voor de geraadpleegde bronnen). Voor een eerste indruk over de wijze waarop de raad is geïnformeerd is het raadsinformatiesysteem van de gemeente Lopik geraadpleegd. De voorlopige bevindingen die volgde uit deze bevindingen waren aanleiding tot het samenstellen van een vragenlijst waarmee een interview is gehouden met de projectleiders van de verkiezingen in de gemeente Lopik. Met de informatie die daaruit volgde is een concept Nota van Bevindingen opgesteld en zijn in een 'rekenkamerbrief' de conclusies en aanbevelingen verwoord. Deze twee documenten zijn voorgelegd aan de ambtelijke organisatie voor een feitencheck en het bestuur voor een bestuurlijke reactie. De bestuurlijke reactie is opgenomen in de rekenkamerbrief die vervolgens aan de gemeenteraad is aangeboden.

---

⁶ PBT Consult, 2018.

Bijlage 1 Bronnen

Geraadpleegde personen

- Projectleiders Verkiezingen gemeente Lopik (interview 12-2-2024)
- Diverse voorzitters en leden van de stembureaus tijdens het veldwerk op 22-11-2023.

Geraadpleegde documenten

Arcadis, Review ‘*Checklist Toegankelijkheidscriteria stembureaus 2018*’, in opdracht van het ministerie van BZK, Amersfoort, april 2020.

Ministerie van BZK, *Checklist Toegankelijkheid Stembureaus*, Den Haag, september 2020.

Ministerie van BZK, *Ontwerprichtlijnen Toegankelijkheid Stembureaus*, Den Haag, september 2020.

Ministeries van BZK en VWS, VNG, NVVB en Kiesraad, *Actieplan Toegankelijk Stemmen, Merkbaar minder drempels bij verkiezingen*, z.d.

PBT Consult, *Steekproef toegankelijkheid Stemlocaties Tweede Kamer Verkiezing 17 (15-16) maart 2021*, in opdracht van het ministerie van BZK, Utrecht, 2021.

PBT Consult, *Toegankelijkheidscriteria stembureaus 2018*, Utrecht 2018.

SEP, de PublieksZaak, *sheets Trainingsbijeenkomst voorzitters/ plv. voorzitters van een stembureau*, november 2023.

VNG, *Handreiking Toegankelijk stemmen, Tips en voorbeelden voor het inrichten van een stemlokaal voor een specifieke doelgroep*, Den Haag, februari 2022.

Geraadpleegde websites

Website Volksgezondheid en Zorg (VZinfo.nl) Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen van GGD'en CBS en RIVM: <https://www.vzinfo.nl/beperkingen-horen-zien-mobiliteit-adl/regionaal/een-of-meer-beperkingen> (geraadpleegd 13-2-2024).

Website digitale training stembureauleden, Stembureauinstructie: <https://www.stembureauinstructie.nl> (geraadpleegd 13-2-2024).

Website gemeente Lopik met informatie over de stembureau's: <https://www.lopik.nl/tweede-kamerverkiezingen> (geraadpleegd d.d. 21 november 2023 en 5 februari 2024).

Website Waar is mijn stemlokaal: www.waarismijnstemlokaal.nl (geraadpleegd d.d. 21 november 2023 en 5 februari 2024).

Website Toegankelijkheid verkiezingen, informatie en tools om toegankelijke verkiezingen te organiseren:

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/verkiezingen/verkiezingentoolkit/toegankelijkheid-verkiezingen> (geraadpleegd 13-2-2024).

Bijlage 2 Overzicht stemlokalen en locaties

1. Gemeentehuis, Raadhuisplein 1 in Lopik
2. De Schaapskooi, Dorpstraat 34 in Lopik
3. Dorpshuis De Schouw (1), M.A.A. Schakelplein 6 in Lopik
4. Schep Partyservice, Batuwseweg 52 in Lopikerkapel
5. Verenigingsgebouw, Kerkstraat 7 in Jaarsveld
6. In 't Witte Paard, Cabauwsekade 42 in Cabauw
7. *Buurthuis 't Wilgegat (**beperkt open**), Graaf Floris IV-weg 5 in Willige Langerak
8. Dorpshuis XXL (1), Oranje Nassaustraat 31 in Benschop
9. *Buurthuis De Triangel (**beperkt open**), Benedeneind NZ 468b in Polsbroekerdam
10. Dorpshuis Polsbroek, Dorp 32 in Polsbroek
11. Dorpshuis XXL (2), Oranje Nassaustraat 31 in Benschop
12. Dorpshuis De Schouw (2), M.A.A. Schakelplein 6 in Lopik

De rekenkamer bezocht 10 locaties. Gemeente Lopik heeft op 2 locaties een dubbel stemlokaal gehuisvest (Dorpshuis XXL in Benschop en Dorpshuis De Schouw in Lopik).